

ACCOUNTING AND TAXATION

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

УДК 657.1

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ КЛАСТЕРНОЇ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Василь Гик

Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

Резюме. Стаття присвячена фундаментальним аспектам кластеризації економіки України. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасна економіка розвинених країн, яка раніше базувалася на традиційних формах, у даний час неможлива без розвитку інноваційних кластерів. Тому дослідження трансформації інноваційних систем на основі кластерів під впливом кризових явищ у світовій економіці та наслідків пандемії COVID-19 є досить важливим науково-практичним завданням. Розглянуто теоретичний досвід і сутність організаційного механізму кластерних структур. Визначено, що концепція кластерної економіки пропонує нові види взаємодії суб'єктів господарювання, урядових та інших інститутів, які зацікавлені в підвищенні конкурентоспроможності. Тому при дослідженні кластерного підходу необхідно виходити з теорій, які досліджують питання взаємозв'язку конкуренції та кластерних моделей. Встановлено, що кластеризація економіки посилює взаємозв'язки між суб'єктами господарювання та сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіонів. Саме зміцнення зв'язків між учасниками кластера допомагає впровадженню інновацій. Розглянуто концептуальні підходи до управління кластерними структурами. Визначено, що мережева форма управління заснована на використанні в якості суб'єкта управління кластером незалежної господарської одиниці, що замінює функціональні управлінські структури незалежних учасників об'єднання. Дана форма управління базується на високому рівні довіри між учасниками кластера, а також на розвитку зв'язків між економічними суб'єктами. Формування кластера вимагає відповідних змін у сфері управління, а це, в свою чергу, зачіпає його головний інформаційний носій – систему бухгалтерського обліку. Наголошено на необхідності створення обліково-аналітичного забезпечення системи управління кластером. Інформаційна система бухгалтерського обліку повинна відображати факти фінансово-господарської діяльності інтегрованої структури та забезпечувати менеджмент можливістю прийняття тактичних та стратегічних рішень. Саме тому розвиток бухгалтерського обліку буде сприяти отриманню більш повної та достовірної інформації про результати роботи кластера як групи юридично самостійних, але взаємопов'язаних в економічному й фінансовому плані організацій.

Ключові слова: кластер, кластерна економіка, система управління, обліково-аналітичне забезпечення, бухгалтерський облік.

Отримано 04.10.2021

UDC 657.1

IMPLEMENTATION OF THE CLUSTER ECONOMY CONCEPT IN THE ACCOUNTING SYSTEM

Vasyl Hyk

Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Summary. The paper is devoted to the fundamental aspects of clustering the economy of Ukraine. This topic is important because modern economy of the developed countries, which was previously based on traditional

forms, is now impossible without innovation clusters development. Therefore, the investigation of the transformation of innovation systems based on clusters under the influence of crises in the world economy and the consequences of the COVID-19 pandemic is very important scientific and practical task. The theoretical experience and essence of the organizational mechanism of cluster structures are considered in this paper. It is determined that the concept of cluster economy offers new types of interaction between business entities, government and other institutions that are interested in increasing competitiveness. Therefore, the study of the cluster approach should be based on theories investigating the relationship between competition and cluster models. It is established that economy clustering strengthens the relationships between economic entities and contributes to the regions competitiveness increase. It is the strengthening of ties between cluster members that promotes the implementation of innovations. Conceptual approaches to cluster structure management are considered. It is determined that the network form of management is based on the use as the subject of cluster management of an independent business unit, which replaces the functional management structures of independent association members. This form of management is based on the high level of trust between the cluster members, as well as on the development of relations between economic entities. The cluster formation requires appropriate changes in the field of management, and this, in turn, affects its main information carrier – the accounting system. The author emphasizes the need to create accounting and analytical support for the cluster management system. The accounting information system should reflect the facts of financial and economic activities of the integrated structure and provide management with the ability to make tactical and strategic decisions. That is why the development of accounting will contribute to obtain more complete and reliable information about the results of the cluster as a group of legally independent, but interconnected in economic and financial terms of organizations.

Key words: cluster, cluster economy, management system, accounting and analytical support, accounting.

Received 04.10.2021

Постановка проблеми. У зв'язку зі світовою фінансовою кризою та наслідками пандемії COVID-19 останніми роками в Україні важливими стають питання щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки. У Звіті з глобальної конкурентоспроможності за 2019 рік [1] (The Global Competitiveness Report 2019) Україна посіла 85-е місце серед 141 країни світу та погіршила свої позиції порівнюючи з попередніми роками.

Враховуючи посилення процесів глобалізації та конкуренції у світовій економіці, для України виникли об'єктивні передумови й необхідність зміни парадигми управління конкурентоспроможністю, яка полягає у відмові від традиційної промислової політики та переході до кластерної політики. Кластерна модель розвитку економіки багато науковців розглядають як інструмент стійкого розвитку та зростання конкурентоспроможності за рахунок синергетичного ефекту, основою якого є якість та оптимальне поєднання елементів, що входять у систему, ефективність їх взаємодії.

Для дійового впровадження кластерної політики важливе місце відводиться системі бухгалтерського обліку як джерела інформації для прийняття управлінських рішень. Бухгалтерський облік повинен відображати господарські процеси, що відбуваються в умовах кластеризації економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням формування концепції кластерної економіки України присвячені праці Амоші О. І., Войнаренка М. П., Геєця В. М., Гойка А. Ф., Джабейло В. Б., Загорського В. С., Кизима М. О., Соколенка С. І., Тугая А. М., Федоренка В. Г., Хаустової В. Є. та інших.

Проблеми облікового забезпечення управління кластерними структурами розглядали у своїх працях Височан О. С., Левіна М. В., Пилипенко А. А., Юхименко-Назарук І. А. та інші. Так, Височан О. С. [2] здійснив напрацювання щодо встановлення змісту застосування концепції кластерного обліку. Пилипенко А. А. [3] обґрунтував підхід до рефлексивного управління розвитком кластерів, орієнтуючись на використання консолідованої облікової інформації учасників кластера. Левіна М. В. [4] проаналізувала сучасний стан кластеризації готельних підприємств та запропонувала методіку формування облікової політики щодо трансакційних витрат готельного

кластера. Юхименко-Назарук І. А. [5] дослідила теоретико-методологічні основи обліку мережевих взаємодій та сформувала концепцію мережевого обліку. Окремі положення обліку в кластері наведено у роботах автора [6, 7].

Однак попри чималу зацікавленість й актуальність даного питання варто зазначити, що на сьогодні відсутні комплексні дослідження та чіткий механізм практичної реалізації. Тому виникає об'єктивна необхідність вивчення можливостей та напрямів реалізації концепції кластеризації економіки через систему бухгалтерського обліку.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності реалізації концепції кластерної економіки України в системі бухгалтерського обліку

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: розкрити теоретичний зміст і сутність кластерної концепції; визначити місце бухгалтерського обліку в системі управління кластером; обґрунтувати необхідність та важливість ведення бухгалтерського обліку в кластері.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, аналогія, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Концепція кластерної економіки є широко застосованою в зарубіжних країнах. Одним із засновників кластерного підходу до організації промислового виробництва є американський економіст, професор Гарвардської школи бізнесу М. Портер, який розглядав кластер як «сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств зі стандартизації, торговельних об'єднань) у певних областях, що конкурують, але разом з тим і проводять спільну роботу» [8, с. 127].

З метою дослідження теоретико-методологічних засад формування кластерних моделей національних економік доцільно розглянути основні теорії, що стали основою розвитку кластерної теорії (табл. 1).

Таблиця 1. Головні фундаментальні економічні теорії, використані як основа розвитку кластерної теорії

Table 1. The main fundamental economic theories used as a basis for the cluster theory development

Назва теорії (представники)	Характеристика теорії	Положення, використані як основа дослідження
1	2	3
Теорія економічного розвитку (Й. Шумпетер)	Положення щодо сутності інновацій та їхнього значення у розвитку економічної системи, основні результати забезпечення її інноваційного розвитку	Обґрунтування результатів створення та діяльності кластера
Неоінституційна теорія фінансування (К. Ерроу, В. Баумоль, М. Дженсен, В. Меклінг)	Підходи до оцінювання значення фінансових інститутів у формуванні фінансових відносин суб'єктів господарювання, взаємозв'язків між ними	Розроблення системи управління фінансовим капіталом кластера для оптимізації процесу його функціонування
Інституціоналізм (Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчелл)	Економіка розглядається як система взаємодіючих інститутів, важливість зв'язків між елементами для формування властивостей як самих елементів, так і системи загалом	Обґрунтування оптимального складу та структури кластера
Теорія промислових кластерів (М. Портер)	Сформовано визначення кластера, охарактеризовано етапи його формування, державну політику сприяння розвитку; обґрунтовано організаційну структуру кластера	Виокремлення етапів створення кластерів, визначення підходів щодо державного регулювання на окремих етапах їхнього життєвого циклу
Теорія регіональних кластерів (М. Енрайт)	Формування конкурентних переваг регіону через створення та ефективне функціонування регіональних кластерів	Особливості функціонування кластерів

Закінчення таблиці 1

1	2	3
Теорія трансакційних витрат (Р. Коуз)	Розгляд синергетичного ефекту від взаємодії підприємств, який багато в чому пояснюється економією трансакційних витрат, при отриманні інформації, специфікації прав власності, зниження витрат обміну	Обґрунтування системи управління витратами в інтегрованій структурі у процесі оптимізації функціонування фінансового капіталу
Теорія фінансового поглиблення (Р. Голдсміт, Р. Маккінон)	Обґрунтовано наявність прямо пропорційної залежності економічного зростання від рівня розвитку та наявності фінансового посередництва в економічній системі	Виокремлення фінансово-організаційного центру як однієї із підсистем кластера, обґрунтування якісного складу кластера

Джерело: узагальнено та доповнено на основі [9, с. 45–46].

На сьогодні виділити п'ять основних наукових шкіл, які внесли найбільший вклад у теорію просторової економіки та є підґрунтям кластерного підходу в промисловій політиці країн світу, а саме:

- німецька школа розміщення виробництва (І. Тюнен, В. Лаунгардт, А. Вебер, В. Крісталлер, А. Льош);
- теорія англійських індустріальних районів (А. Маршалл) та італійських промислових округів (Дж. Бекаттіні);
- французька школа полюсів зростання та конкурентоспроможності (Ф. Перру, Ж. Будвіль, П. Потье, М. Аглієтта, Р. Буайє);
- американська модель «центр-периферія» (Дж. Фрідман);
- радянська школа територіально-виробничих комплексів (І. Александров, М. Колосовський, М. Бандман, Ю. Саушкін, М. Паламарчук, М. Барановський) [10, с. 121].

Таким чином, можна констатувати, що формування кластерної концепції відбувалося під впливом класичних економічних теорій. Очевидно, що кластерний підхід в економіці є синтезом кількох напрямків, включаючи локальну індустріальну спеціалізацію, просторову економічну агломерацію та регіональний розвиток, а також положення стратегічного менеджменту.

В Україні протягом останніх років спостерігається активний перехід до запровадження кластерної політики та формування сучасної конкурентоспроможної економіки. Аналізуючи вітчизняний досвід застосування кластерного підходу, необхідно відзначити, що починаючи з 2003 року Кабінет Міністрів України прийняв ряд нормативно-правових актів, у яких мова йде про доцільність кластеризації економіки країни та її регіонів. Зокрема, ще у 2008 р. було представлено проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні» [11], в якому як основу підвищення конкурентоспроможності національної економіки розглядалися регіональні виробничі кластери. У ряді інших постанов Кабінету Міністрів України, які стосувалися державного розвитку промисловості, стратегії регіонального розвитку та економічної цільової програми, також було передбачено створення інноваційних кластерів. Однак такі намагання залишилися безсистемними, як наслідок – упровадження кластерного підходу в Україні набуло безрезультатного характеру. Не зважаючи на це, в окремих регіонах країни мають місце спроби самостійно ідентифікувати й структурувати кластери.

Процеси формування кластерних утворень в економіці України викликані інтеграцією інтересів галузевих структур і суб'єктів регіонального соціально-економічного розвитку. Кластерні об'єднання мають великий потенціал до диверсифікації виробництва та кооперації, виведення на ринок інноваційної продукції.

Створення системи управління в кластері передбачає упорядкування процесів для досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності інтегрованої структури. Система управління кластерними об'єднаннями в сучасних умовах вимагає використання нових перспективних підходів з функціональними аспектами менеджменту для формулювання місії і стратегій розвитку. Ефективність системи управління в кластері багато в чому залежить від інформаційного забезпечення, важливим елементом якого є бухгалтерський облік. Облікова інформація, що входить до складу інформаційного забезпечення системи управління, являє собою масив даних, необхідний користувачам для прийняття управлінських рішень.

Сформована в останні роки нова глобальна економіка призвела до появи обліку, здатного, з одного боку, генерувати дані та забезпечувати інформаційну взаємодію між економічними суб'єктами, а з іншого боку забезпечувати максимальний рівень ефективності обліку всередині корпоративних взаємопов'язаних мереж при високому рівні комерційної безпеки. Крім того, в даний час відбуваються істотні зміни у внутрішньому і зовнішньому економічних середовищах функціонування підприємств, що зумовлює необхідність удосконалення системи бухгалтерського обліку.

В сучасних умовах формування кластерної економіки система бухгалтерського обліку трансформується з джерела інформації для аналізу стану господарських фактів у складну облікову систему інформаційного забезпечення цілей управління інтегрованою структурою. Інформаційне призначення бухгалтерського обліку зазнає впливу глобальних чинників, оскільки інституційні суб'єкти (регулятори правових основ обліку й безпосередньо економічні суб'єкти) також включаються в інтеграційні процеси бізнесу та формують релевантну обліково-аналітичну інформацію. В цих умовах інформаційна місія бухгалтерського обліку змінюється і стає взаємозалежною з глобалізаційними тенденціями, визначаючи необхідність формування структурованої інформації, здатної надати реальну допомогу в ухваленні стратегічних і оперативних економічних рішень.

Висновки. Усе сказане свідчить про те, що в сучасних умовах перед кластерними об'єднаннями стоїть завдання створення й ефективного використання системи обліково-інформаційного забезпечення управління та стратегічного менеджменту, що, як правило, передбачає суттєві якісні зміни при формуванні інформаційного поля для підтримання прийняття економічних рішень. Одним із основних завдань бухгалтерського обліку є формування повної й достовірної інформації про діяльність організацій кластерного типу.

Проведене дослідження є початковою стадією процесу розроблення обліково-інформаційної структури системи управління в кластері. Наступні дослідження будуть направлені на розвиток основоположних засад інституційної концепції бухгалтерського обліку в кластері.

Conclusions. Thus, all mentioned above indicates that in modern conditions, cluster associations face the task of creation and effective use of the system of accounting and information management and strategic management, which usually involves significant qualitative changes in the formation of information field to support the economic decisions making. One of the main tasks of accounting is the formation of complete and reliable information about the activities of cluster-type organizations.

The carried out investigation is the initial stage of the process of developing the accounting and information structure of management system in the cluster. The following research will be focused on the development of fundamental principles of the institutional concept of accounting in the cluster.

Список використаної літератури

1. The Global Competitiveness Report 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.

2. Височан О. С. Концепція кластерного обліку: характеристика та особливості. Облік і фінанси. 2016. № 1 (71). С. 15–21.
3. Пилипенко А. А. Консолідація облікової інформації в рефлексивному управлінні розвитком конкурентоспроможного потенціалу туристично-рекреаційного кластера. Бізнес Інформ. 2012. № 11. С. 48–51.
4. Левіна М. В. Формування облікової політики щодо трансакційних витрат готельного кластера. Бізнес Інформ. 2015. № 11. С. 288–293.
5. Юхименко-Назарук І. А. Розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку в контексті неінституційної теорії: монографія. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2017. 300 с.
6. Гик В. В. Особливості кластера як організаційно-системного інституту та їх вплив на побудову бухгалтерського обліку. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2019. № 3 (44). С. 27–33.
7. Гик В. В. Передумови формування обліково-інформаційного забезпечення управління кластером. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2018. № 2 (40). С. 7–11.
8. Портер М. Конкуренция, пер. с англ. М: Издательский дом «Вильямс». 2005. 608 с.
9. Буснюк С. В. Фінансовий капітал кластерів: особливості формування та використання: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 Гроші, фінанси і кредит. Луцьк: Луцький національний технічний університет, 2015. 229 с.
10. Кизим М.О. Промислова політика та кластеризація економіки України: монографія. Х.: ВД «Інжек», 2011. 304 с.
11. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні». URL: https://www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html.

References

1. The Global Competitiveness (2019). URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf.
2. Vysochan, O. S. Koncepcija klasterного obliku: harakterystyka ta osoblyvosti [The concept of cluster accounting: characteristics and features]. Oblik i finansy. 2016. No. 1 (71). P. 15–21.
3. Pylypenko, A. A. Konsolidacija oblikovoi' informacii' v refleksyvnomu upravlinni rozvytkom konkurentospromozhnogo potencialu turystychno-rekreacijnogo klastera [Consolidation of accounting information in the reflective management of the development of the competitive potential of the tourist and recreational cluster]. Biznes Inform. 2012. Vol. 11. P. 48–51.
4. Levina M. V. Formuvannia oblikovoi polityky shchodo transaktsiinykh vytrat hotelnoho klastera [Formation of accounting policy for transaction costs of the hotel cluster]. Business Inform. 2015. No. 11. P. 288–293.
5. Yuhimenko-Nazaruk, I. A. Rozvytok teorii i metodolohii bukhghalterskoho obliku v konteksti neoinstytutsiinoi teorii [Development of accounting theory and methodology in the context of neo-institutional theory]. Zhytomyr: OO Evenok, 2017, 300 p.
6. Hyk, V. V. Osoblyvosti klasteru jak orghanizacijno-systemnogho instytutu ta jikh vplyv na pobudovu bukhghaltersjkogho obliku [Features of the cluster as an organizational and system institute and their influence on accounting]. Problemy teorii ta metodologhiji bukhghaltersjkogho obliku, kontrolju i analizu, 2019, 3 (44), 27–33.
7. Hyk, V. V. Peredumovy formuvannja oblikovo-informacijnogho zabezpečennja upravlinnja klasterom [Prerequisites for forming cluster management accounting information]. Problemy teorii ta metodologhiji bukhghaltersjkogho obliku, kontrolju i analizu, 2018, 2 (40), 7–11.
8. Porter M. Konkurentsya [Competition]. M: Williams Publishing House. 2005, 608 p.
9. Busnyuk S.V. Finansovyi kapital klasteriv: osoblyvosti formuvannia ta vykorystannia [Financial capital of clusters: features of formation and use]. dys.. kand. ekon. nauk: spets, Lutsk: Lutskiy natsionalnyi tekhnichniy universytet, 2015, 229 p.
10. Kizim M.O. Promyslova polityka ta klasteryzatsiia ekonomiky Ukrainy [Industrial policy and clustering of Ukraine's economy]. Kharkiv: VD “Inzhek”, 2011, 304 p.
11. Draft order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Concept of creating clusters in Ukraine”. URL: https://www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html/.